

HØJBY

Lokalnyheder for Højby-Lindvedområdet

Indlæg i Højby Nyt 2013 nr. 5

Slagsmål i Højby i 1648

Af: Allan Zinn

Slagsmål i Højby

Tirsdag den 12. september var en varm dag med blå himmel og drivende skyer. På Kirkemarken gik en snes karle og piger og høstede, da en vogn og nogle ryttere nordfra nærmede sig Højby ad landevejen fra Lindved mod Nærå. Da de passerede høstfolkene opstod der pludselig et slagsmål, der udviklede sig dramatisk og i løbet af kort tid førte til, at fire personer blev efterladt bevidstløse og blødende langs landevejen, mens andre humpede bort eller fortsatte høstarbejdet.

Hvad der skete og hvorfor slagsmålet opstod, blev senere rullet op gennem vidneudsagn på en række efterfølgende retsmøder i efteråret 1648.

Sagen er én blandt mange spændende beretninger om mennesker i Aasum Herred i årene 1640 til 1648, og deres forhold til hinanden, belyst gennem Aasum Herreds Tingbog for disse år. Højby Sogn hørte til Aasum Herred, og ved at gennemgå disse tingbøger, der hører til de tidligst bevarede i landet, kan man skabe sig et indtryk af levevilkårene for befolkningen i herredet i disse år, hvor Christian IV's krige mod svenskerne efterlod landet i økonomisk ruin og adelen havde vist sig helt uduelig til at bistå kongen i krigene.

På dette tidspunkt var der i Højby to selvejergårde - "Højbygaard" og "Bondegården" - samt 15 gårde tilhørende Kongen, men fæstet af lokale bønder. Herudover viser sagen om slagsmålet, at der i landsbyen var en smed, en hjulmager, 7 husmænd og 51 tjenestefolk på gårdene, der alle under sagens forløb blev indkaldt for at afgive vidneforklaring i herredsretten. I alt 76 personer fra Højby blev indkaldt for at afgive forklaring om deres kendskab til sagen, og vi kender navnene på dem alle. Tilsvarende kender vi navnene på de 8 ryttere, der ifølge forklaringer i retssagen havde været i Middelfart for deres gods-ejer, velbyrdige Frants Paaske til Raunholt, for at hente nogle hopper og nu var på vej hjem til Raunholt med hestene. Herudover var tre vidner fra Hollufgaard indblandet i retssagen.

Retsmøde torsdag den 14. september 1648

Allerede to dage efter slagsmålet var sagen på Aasum Herredstings dagsorden den 14. september 1648 som en række klagesager. Herredsretten blev i disse år ledet af Mads Andersen, Højby-gaard, som var herredsfoged, og han var også leder af de efterfølgende retsmøder. Hans bisidder var denne dag Houle Jensen på Torpegaard, og retsskriver var Severin Rasmus-

sen, Odense.

Ved retsmødets start indgav Anders Rasmussen fra Herrested på vegne af velbyrdige Frants Paaske fra Raunholt en klage over Højby mænd og folk, der tirsdagen forinden høstede på Højby Mark og uden grund have overfaldet fire af Raunholts folk med hug, sår og slag, da de kom ridende. Det ville han efterfølgende bevise.

Umiddelbart efter kunne Hans Madsen i Højby fortælle, at han om tirsdagen havde befale sine folk at flytte noget af sit høstede korn fra landevejen, da fire ryttere kom til og tog noget af kornet. Da hans folk havde bedt rytterne om at lægge kornet fra sig, stod de af hestene og slap dem løs i kornet, hvorefter de jog hans høstfolk bort med en fork, kæppe og sten. Tilsvarende klagede Hans Juel i Højby over, at hans folk gik og høstede ved landevejen. De så rytterne tage af kornet på Hans Madsens ager, og da de bad rytterne om at lægge kornet tilbage, svarede de, at de ikke kunne se nogen, der kunne forhindre dem i at tage kornet. Derefter sprang de af hestene og lod dem gå løse i kornet, mens de med en fork, kæppe og sten jog hans høstfolk bort. Både Hans Madsen og Hans Juel anklagede rytterne for vold, og hvad man ellers kunne anklage dem for efter loven.

Efterfølgende stod Hans Hansen i Højby frem for retten og fortalte, at han på samme tidspunkt var kommet til og havde set, at de fire ryttere havde taget noget korn og havde jaget høstfolkene fra heste og vogn, uanset at høstfolkene var tomhændede og ikke talte ondt til rytterne. En af rytterne havde angrebet ham selv med en sten og havde slået og revet ham i hovedet, og hvis ikke andre høstfolk på marken var kommet til, havde rytterne taget livet af ham. Dette kunne to synsmænd, Per Ibsen fra Tornbjerg og Lars Andersen i Davinde efterfølgende bevidne, idet de havde set Hans Hansen med blodig kæbe og løse tænder, så han ikke kunne spise. På dette grundlag anklagede Hans Hansen rytterne for vold, hårgreb og overlast og afgav en skriftlig klage herom. Han efterlyste også andre vidner i sagen.

Retsmøde torsdag den 28. september 1648

Til et efterfølgende retsmøde i Aasum Herredsting havde tingstævnerne haft travlt. For samme dag, som det tidligere retsmøde havde fundet sted - den 14. september - havde de to tingstævnere for Raunholt gods Ole Larsen i Kastel og Rasmus Olsen i Villumstrup redet rundt til samtlige gårde og huse i Højby og havde indkaldt fæstere og

HVAD SKER DER I HØJBY - LÆS DET I HØJBY NYT!

tenestefolk på gårde og husmandssteder til retsmødet den 28. september. Det aflagde de ed på med oprakte fingre, som loven foreskrev. De havde også indkaldt to af Raunholts ryttere samt tre vidner fra Hollufgaard.

Da klagerne fra sidste retsmøde var blevet læst op, stod Jens Hansen fra Raunholt frem og aflagde ed på med oprakte fingre, at da han kørte over Højby Mark og de andre fra Raunholt kom ridende efter ham på nogle af hans husbonds hopper, da så han at nogle af Højbys folk, som gik og høstede, kom gående imod dem med deres leer og river og sagde, at djævlens skulle fare i dem for det korn, de havde stjålet. Derefter havde Højbys folk slået fire af rytterne, og da Jens Hansen havde bedt om lov til, at han måtte tage videre med hans husbonds hopper, havde Højby folkene nægtet det. Han måtte derfor løbe til Hollufgaard efter hjælp og undsætning.

Derefter stod Jens Worm, Claus Carstensen og Lars Ibsen fra Hollufgaard frem og aflagde ed på, at de nu i tirsdags for 14 dage siden, da Højbymænd og nogle af Raunholts folk havde været i slagsmål, blev befalet af deres godsejer på Hollufgaard til at finde ud af, hvad der var årsag til, at Jens Hansen fra Raunholt var kommet til Hollufgaard med en beklagelse over, at han og hans medfølgere på deres rette vej fra Middelfart til Raunholt med nogle af velbyrdige Frants Paaskes hopper var blevet overfaldet af Højbymænd med hug og slag. Da de kom tilbage til Højby Mark, lå der fire af Raunholts folk slået blå og blodige og meget ilde tilredt, og den femte beklagede sig over at være blevet slået med en sten, men hvem der havde gjort skade på dem vidste de ikke. Højbymænd og deres folk gik på ageren omkring dem og høstede, og en vogn med Ravnholt-folkene tøj indeholdt ikke noget korn. Ej heller havde disse folk givet hopperne noget korn, sagde de. Kun et eneste neg blandkorn lå på vejen et bøssekud fra dem,

men hvem der havde lagt det der, vidste de ikke.

På retsmødet benægtede herredsfogeden Mads Andersen ved ed, at han selv havde været til stede, da slagsmålet fandt sted, og han lovede, at hans folk, der ikke var indkaldt til dette retsmøde, skulle stille for retten næstfølgende torsdag. Efterfølgende stod 7 gårdfæstere fra Højby frem og aflagde ed på, at hverken de eller deres folk havde deltaget i slagsmålet. 5 andre personer fra Højby aflagde ed på, at de heller ikke havde deltaget i slagsmålet. Herefter blev der udstedt tingsvidne, d.v.s. rettens bekræftelse på de afgivne forklaringer.

Retsmøde torsdag den 5. oktober 1648

Til dette retsmøde var indkaldt først og fremmest de tre karle og to piger fra herredsfogeden Mads Andersens gård i Højby. Men også tjenestefolk fra en række andre gårde i byen samt smeden, hjulmageren og nogle husmænd var indkaldt, i alt 55 personer, formentlig fordi de ikke tidligere var mødt frem. Det var jo en retssag med mange deltagere og vidner, og tinghuset der formentlig lå i nærheden af Fraugdegaard, har næppe været en stor bygning.

Sagen blev imidlertid hurtig afsluttet, idet kun 5 af de indkaldte kunne aflægge ed på, at de ikke havde deltaget i slagsmålet. Herredsfogeden kunne på denne baggrund stille i udsigt, at sagen ville kunne afsluttes på retsmødet 14 dage efter.

Retsmøde torsdag den 19. oktober 1648

Til dette retsmøde var der fremlagt synsvidner fra Raunholt Birketing den 9. oktober 1648, men vi kender ikke indholdet af synsvidnerne. Noget kan tale for, at der ud over de skadeslidte Raunholt folks tilstand også har været tale om syn af de hopper, der skulle rides fra Middelfart til Raunholt. Under

alle omstændigheder forlanger ridefogeden på Raunholt, Hans Jensen på retsmødet, at der nu falder dom i sagen, idet han samtidig kræver, at de Højby folk, der har været indkaldt til retsmøderne, og som ikke har aflagt ed på, at de ikke deltog i slagsmålet, bør betale en bod for de sår, de har forvoldt på Raunholt rytterne og hestene. Sagens udfald bliver herefter udsat i 14 dage.

Det er bemærkelsesværdigt, at ridefogeden på vegne af sine ryttere på dette møde forsøger at rejse en kollektiv sigtelse mod alle involverede Højby folk for straf og skadeserstatning.

Retsmøde torsdag den 26. oktober 1648

Ved retsmødets start aflagde tingstævnerne ed på, at de havde indkaldt 8 af rytterne samt fogeden Hans Jensen fra Raunholt Gods, 3 vidner fra Hollufgaard samt 10 Højby folk, der ikke tidligere havde været indkaldt som vidne eller havde fortalt, om de havde været til stede under slagsmålet.

Retsmødet indledtes derefter med nogle juridiske afklaringer af retsgrundlaget, som man også kan opleve ved nutidens retsmøder. Fogeden på Ravnholt Hans Jensen vil således belære herredsfoged Mads Andersen om, at indkaldelsen til retsmødet ikke er lovligt, idet en af hans folk, Chresten Nielsen, er blevet indkaldt fra Herrested og ikke fra Vormark, hvor han nu tjener. Fogeden henviser formentlig her til recessen (retsfor skrifter) af 1558 §5, der nævner, at en stævning skal forkyndes for den indstævnte personligt eller på hans bopæl i vidners nærvær. Men herredsfogeden afviser belæringen, idet han kan oplyse, at Chresten Nielsen er blevet indkaldt fra det sted, hvor han har tjent, da skaden skete. Herredsfogeden henviser formentlig til samme reces §14, hvorefter reglerne om varsel til syneladende kun gælder tingsvidner om pågældendes ære og liv, og det er der jo ikke tale om i dette tilfælde.

Også Jens Worm fra Holluf-

gaard mener, at indkaldelsen ikke er lovlig, da han er blevet indkaldt efter solnedgang. Oplysningen bliver ikke kommenteret fra herredsfogedens side, men Ole Worm må have haft en jurakyndig vejleder, for ifølge Eriks Sjællandske Lov II:50 skal der stævnes inden solnedgang, hvilket optages i Danske Lov, formentlig fordi dette har været almindelig retspraksis.

Vi ved ikke, om herredsfogeden har haft andet retsgrundlag eller blot ikke har kendt til bestemmelsen, men da dette spørgsmål ikke påklages til højere ret, giver Jens Worms synspunkt ikke anledning til ændret indkaldelse.

Derefter vidnede gårdfæster Hans Hansen Bendtsen fra Højby i retten, og han kunne oplyse, at på det tidspunkt, da slagsmålet begyndte, tog en af rytterne fra Raunholt et neg blandkorn fra Hans Madsens ager i Højby. Da nogle af høstfolkene bad ham om at lægge neget fra sig, stod han af hesten sammen med resten af Raunholt folkene og slap hestene løs i kornet. Derefter forfulgte de Højby folkene og slog dem med sten, forke og kæppe, så høstfolkene måtte flygte så langt som et bøssekuds afstand. Nogen tid efter kom Hans Hansen fra Højby gående ud af landevejen og spurgte Raunholt folkene, hvad der var galt. En af Raunholt folkene svarede ved at slå Hans Hansen på hans højre kind og kæbe med en sten så det blødte, greb ham i håret og ville have slået ham i jorden. Hvis ikke Højby folkene var kommet ham til hjælp, ville Raunholt folkene have slået ham ihjel. Hans Hansen kunne endvidere oplyse, at han ikke kunne se, at hopperne og nogle føl havde lidt nogen form for skade, og han havde heller ikke hørt, at nogen talte ondt om Raunholts ejer.

Hans Hansen Bendtsens vidneudsagn blev herefter under ed bekræftet på alle måder af 7 af de tilstedeværende vidner fra Højby, og der blev afslutningsvis udstedt tingsvidne.

Retsmøde torsdag den 2. november 1648

Sagen om slagsmålet ved Højby var nu endelig belyst så godt, at herredsfogeden mente at kunne træffe afgørelse i sagen.

Som tidligere nævnt har ridefogeden på Raunholt forsøgt at håndtere sagen om slagsmålet ved Højby som en kollektiv sigtelse mod Højby landsby for skade på folk og fæ på Raunholt Gods.

Men herredsfogeden er ikke så dan at løbe om hjørner med.

Herredsrettens kendelse bliver, at efter modtaget klage fra Raunholt Gods mod Højbys folk og efter afhørelse af vidneudsagn i sagen, må herredsfogeden give klageren medhold i, at der er sket skade på hans folk. Han vil dog ikke betragte straf og erstatningsansvar som et kollektivt forhold for hele Højby landsby, men som et individuelt forhold, og han henviser derfor de skadelidte til selv individuelt at rejse sigtelse ved herredsretten med hver enkelt, som de mener har gjort dem skade.

Efterskrift

Vi ved ikke, om denne afgørelse blev fulgt op af de enkelte ryttere fra Ravnholt, da retsprotokollen slutter med årets udgang, og vi ikke kender retsprotokollen for de følgende år.

Der er imidlertid meget, der taler for, at retssagen om slagsmålet stoppede her. Dels kunne det være vanskeligt for rytterne at huske og bevise, hvilke Højby borgere, der tævede den enkelte rytter, dels skulle den enkelte rytter som forurettet part efter herredsrettens afgørelse selv afholde alle omkostninger ved at rejse og gennemføre en straffe- og erstatningssag, og det kunne blive meget dyrt. Man havde ikke dengang som nu offentlige domstole, der på samfundets vegne forsvarede dets love og hvis personale og bygninger blev betalt af det offentlige fællesskab.

Også et andet forhold spiller ind. På tidspunktet for slagsmålet havde domstolene ikke forpligtelse til at fortage selvstændige undersøgelser i forbindelse med en lovovertrædelse,

fortsættes næste side

Billedtekst til artikel om Slagsmål i Højby:

Vi har ikke noget kort over Højby fra 1648, men udskiftningskortet fra 1793 giver et ganske godt billede af Højby og dens gårde, huse, marker og veje, som næppe er ændret ret meget i de foregående 150 år. Men især vejnettet er ændret afgørende siden 1793. Hovedvejen fra Odense til Svendborg gik over Killerup, Hollufgård, øst om nuværende Østergård i Højby og videre mod Årslev (se kraftig streg). Hvis man kom fra Middelfart, som rytterne gjorde i 1648, kunne man undgå at ride igennem Odense ved fra Rugårdsvej at følge en vej langs vestsiden af Odense Å til broen ved Dalum mølle, og derfra over Hjallese, Lindved Mølle til nordsiden af åsen (Dyrskovbjerg), som man fulgte indtil landevejen fra Hollufgård. Det er formentlig denne vej, Raunholt rytterne har fulgt. Syd for Østergård deltes landevejen i en landevej til Nr. Lyndelse, en landevej til Årslev og en landevej til Sdr. Nærå. Det var sidstnævnte vej rytterne fulgte til Raunholt.

Vi kender ikke beliggenheden af Kirkemarken, da dette navn er ændret mellem 1648 og 1793, men meget taler for, at slaget har fundet sted nord for Højby mellem de nuværende skolearealer og Ugletøften eller alternativt syd for Østergård inden afgreningen til Sdr. Nærå.

eller foretage kritisk vurdering af et vidneudsagns holdbarhed. Skulle en sag for domstolen skulle den rejses af en forurettet part mod en anden part. Domstolene tog stilling til de to parter anklager, forklaringer og beviser. Retten kunne tage stilling, om anklager, forsvar eller vidneudsagn lød sammenhængende, logiske og sandsynlige, man kunne aflægge ed på udsagn i sagen, og man kunne få gode såkaldt uhildede mænd til at støtte ens udsagn. Men i bund og grund var det domstolenes opgave inden for lovgivningens rammer at træffe afgørelse om, hvem af de to parter, man troede mest på. Og her var standsforhold og penge ikke uden betydning i bevisførelsen.

Sagen om slagsmålet ved Højby viser imidlertid, at selv en godsejer og hans ridefoged i midten af 16-hundred tallet ikke kan tvinge en bestemt afgørelse igennem til egen fordel ved herredsretten. Sagen viser, at både bønder og husmænd havde et stort kendskab til loven og ikke lod sig kyse af standsforskelle, men sagen viser også, at sammenhold og enighed i adfærd og sagsfremstilling er væsentlige elementer. Havde Højby folkene ikke vist fysisk sammenhold over for rytterne, kunne de let være blevet den forurettede part. Nu var det Raunholt rytterne der fik tævene, og som fik besværet med at påvise, at de var forurettede.

Og så gjorde det jo ikke noget, at herredsfogeden var selvejerbonde i Højby.

Højby

ⁱ Se Aksel E. Christensen og Troels Dahlerup, 1955, pag. Xii

ⁱⁱ Se Aksel E. Christensen og Troels Dahlerup, 1961, note til nr. 200, pag. 317-318.

Kildemateriale

Christensen, Aksel E.,

Troels Dahlerup:

Aasum Herreds Tingbog 1640 – 1643, København 1955

- Aasum Herreds Tingbog 1643 – 1645, København 1957
- Aasum Herreds Tingbog 1645 – 1648, København 1961

Korff, Knud E.:

- Ret og pligt i det 17. århundrede, Odense 1997

Allan C. Zinn